

Nationaal Monument Kamp Amersfoort

Herdenking Jannetjesdal, 4 mei 2019

Toespraak Willemien Meershoek, directeur Kamp Amersfoort

Toespraak Edie Brouwer, vrijwilliger-onderzoeker Kamp Amersfoort

Afscheidsbrief van verzetsman Johannes Hovenkamp

Toespraak van Willemien Meershoek

Directeur Kamp Amersfoort

Goedemiddag dames en heren,

Van harte welkom hier op de Leusderheide, waar tijdens de Tweede Wereldoorlog vele verzetsmannen zijn gefusilleerd.

Waar staan we hier precies:

Van oudsher is dit een plek die gebruikt werd voor schaapskuddes. Dit herdenkingskruis staat op de hoogste schapendoorgang en rond dit kruis zijn negen massagraven teruggevonden, waar totaal 144 gevangenen zijn gefusilleerd. Verzetsmannen van o.a. de Volksmilitie, de Paroolgroep, de CPN, de Inlichtingendienst en de Orde Dienst.

We herdenken vandaag alle verzetsmannen die tijdens de Tweede Wereldoorlog hier op de Leusderheide zijn gefusilleerd.

Sinds vier jaar zijn vrijwilligers/onderzoekers van Kamp Amersfoort op zoek gegaan naar de exacte plekken van de executies. Dit konden zij doen door de fantastische medewerking van de terreinbeheerders van defensie. Zij doen dit met als enig doel de nabestaanden te kunnen laten weten waar hun familielid is omgebracht. Na de oorlog konden nabestaanden hier nooit komen, omdat dit verboden terrein bleef door de schietbanen en mogelijk aanwezige explosieven.

De afgelopen twee jaar hebben we op verschillende tijdstippen bij elk graf een herdenking gehad met de nabestaanden, omdat het op dat moment exact 75 jaar geleden was dat de executie van de betreffende groep had plaatsgevonden. Aankomende 24 september is er ook zo'n speciale herdenking voor 32 geëxecuteerden. Edie Brouwer vertelt daar straks meer over.

En nu staat u hier als nabestaande of als geïnteresseerde op deze plek. Fijn dat u er bent.

De mannen die we herdenken waren moedige mannen die stonden voor hun vrijheid en die van anderen, zij stonden voor rechtvaardigheid en kwamen in opstand tegen de beperkingen die de bezetter hen oplegde. Zij namen verantwoordelijkheid, al kostte dat hen hun leven. Daar is moed voor nodig!

We herdenken nu om wat destijds is gebeurd niet te vergeten. We herdenken ook om stil te staan bij wat nu gebeurt in de wereld. De intolerantie met betrekking tot andersdenkenden, anders gelovenden, anders levenden, lijkt toe te nemen. De verschillende aanslagen en de onverdraagzame opmerkingen in de sociale media zijn daar tastbare bewijzen van.

Er is moed voor nodig om tegen deze intolerantie in te gaan. Om niet mee te lachen met degenen die verkeerde grappen maken, om iemand aan te spreken op intolerant gedrag, om geen genoeg te nemen met discriminatie, geweld of ander onrecht. Om bewust te zijn en blijven van eigen gedrag.

De mannen hier geëxecuteerd waren in meerdere opzichten moedig. Kort geleden op de bijeenkomst over de herdenkingsstenen, hoorde ik de kleinzoon van een geëxecuteerde verzetsman zeggen dat hij zichzelf vaak de vraag stelde wat hij zou doen in de schoenen van zijn opa. Die vraag vindt hij niet meer relevant, zo zei hij, de vraag wat hij in het hier en nu kan doen vindt hij inmiddels veel belangrijker. Het klinkt misschien paradoxaal, maar er is moed voor nodig om een vredelievend, sociaal en verantwoordelijk mens te zijn!

Toespraak van Edie Brouwer

Vrijwilliger-onderzoeker Kamp Amersfoort

Angst als drijfveer

In de zomer van 1944, binnenkort 75 jaar geleden, werden hier vlakbij, op de Schietbaan op de Leusderheide, 32 verzetsmensen om het leven gebracht. Tot de 32 behoorden zes Rotterdamse gemeenteambtenaren. Zij waren gearresteerd wegens onder meer het vervalsen van persoonsbewijzen en het onbevoegd verstrekken van distributiebescheiden. Zij werden geïnterneerd in Kamp Amersfoort en zijn meedogenloos vermoord als represaille voor het uitschakelen van het hoofd van de Rotterdamse burgerlijke stand, die collaboreerde met de bezetter. Onder de zes waren een vader en zijn zoon.

Hier rond Jannetjesdal én bij de Grote Schietbaan op de Leusderheide zijn in totaal 144 mensen omgebracht. Collega-onderzoekers van Kamp Amersfoort hebben met toestemming van het ministerie van defensie hun graven getraceerd en vastgesteld wie waar is doodgeschoten. De afgelopen paar jaar zijn van vele gevallen de nabestaanden getraceerd en hebben die de betreffende plek bezocht waar hun dierbare vader, grootvader, broer of oom is doodgeschoten.

Een van de slachtoffers zónder nageslacht of nabije familie is Laurus Melse. Hij is geboren in Zeeland en is de centrale persoon in de smokkel van Joden en Engelandvaarders via België, Zwitserland, Frankrijk, Spanje en Portugal naar Engeland; de Van Niftrik-route. Ongeveer 125 mensen werden zo geholpen. Tót de vluchtlijn een vernietigende klap kreeg door infiltratie door een andere Zeeuw, die door Melse onterecht werd vertrouwd. Melse gaf opdracht tot diens uitschakeling, probeerde nog tevergeefs via 'zijn' vluchtroute te ontkomen en werd geïnterneerd in Kamp Amersfoort. Melse zijn opdracht om de infiltrant uit te schakelen, werd inmiddels uitgevoerd door Cor Spaans, Johannes van Dongen en Johannes Hovenkamp. Zij hadden echter noodlottige sporen achtergelaten, die snel leidden naar hun arrestatie door de *Nederlandse*

politie. Melse (32), Spaans (20), Van Dongen (26) en Hovenkamp (29) werden alle vier op 24 juni 1943 hier op de Leusderheide omgebracht.

Van de tientallen nabestaanden die ik de afgelopen paar jaar heb getraceerd, mocht ik veelal de afscheidsbrieven lezen die hun op de Leusderheide gefusilleerde dierbaren enkele uren voor hun dood hadden geschreven. Opvallend aan de brieven is dat die waren geschreven in schoonschrift, zonder doorhalingen én met teksten vrij van spijt, vrij van haat en vooral vrij van angst. Helden. Want helden weten angst te hanteren.

Zie nu de daders. Hun angst als zwak te worden beschouwd of belachelijk te worden gemaakt, was vaak groter dan hun angst om onvoorstelbaar grove misdaden tegen de menselijkheid te plegen. Die angst maakt de grens tussen humaan en duivels gedrag heel dun. Ook in Kamp Amersfoort. Daar schonk een bewaker zich voor zijn dienst steeds vol alcohol, omdat hem de durf ontbrak tegenwicht te bieden tegen gruwelijke suggesties van collega's. Uit angst buiten de groep te vallen, deed hij toch mee aan het niet te bevatten mishandelen van met name Joodse verzetsmensen. Zoals Auschwitz-overlevende Primo Levi schrijft, zijn niet de enkele monsters het gevaarlijkst maar de meeste gewone mensen. Angst om alleen te staan is een mechanisme dat nog dagelijks schering en inslag is: meedoen met pesten op school, gewelddadigheden vanwege buitenissig alcoholgebruik, meelachen met foute grappen; allemaal daden onder groepsdruk, omdat verzet hiertegen vaak de hoon van de anderen oplevert. Angst er niet bij te horen belemmert dus ook het eigen denken, het dicht bij je gevoel blijven over wat rechtvaardig is of niet. Geen kuddedier zijn, vraagt veel energie.

Zij allen die hier op de Leusderheide de dood in werden gejaagd, allen die omkwamen door ontbering en geweld en allen die de verschrikkingen overleefden, zij allen inspireren ons onverkort. Zij waren deel van een groter geheel dat de nationaalsocialistische heerschappij op de knieën kreeg. Deze verzetsmensen geloofden in een samenleving van verscheidenheid, verdraagzaamheid, gelijkwaardigheid en vrijheid. De vrijheid om te denken, te voelen en om te kiezen. Waarden die nog elke dag onze alerte zorg behoeven. Angst en haat kunnen ons immers bij het geringste gevangen zetten. Zij die hier

zijn gevallen leren ons de kracht aan te boren om tegen de stroom in te roeien,
om mild te zijn én leren ons het hanteren van angst.

Afscheidsbrief van Johannes Hovenkamp

(16.10.1913 – 24.06.1943)

Lieve schat 24 - 6 - 43

De tijd is gekomen dat ik voorgoed en voor altijd afscheid van je moet nemen, ook van mijn kind en van vader en moeder, en van mijn vader, ik ben ter dood veroordeeld en zo zullen wij elkaar op deze aarde niet meer zien. God zal ons wel weer verenigen lieve schat, bid voor mij en vraag vergiffenis van al mijn zonden. En lieve, ik heb je steeds innig lief gehad en ook ons kind, voed haar op lieve vrouw, in de lering en vermaning van de heer, zoen haar veel van mij. Doe allen de groeten. Ik had nog steeds gehoopt weer bij je te komen, maar God heeft dit alles zo gewild en zo hoop ik dat je niet te veel om me zult treuren.

Vele zoenen geef ik je iedere dag, en ik hoop dat dit leven op aarde je nog tot een vreugde mag zijn. Wil je al mijn fouten die ik je heb aangedaan vergeven lieveling. En boven verwacht ik je weer bij mij waar nimmer weer scheiding zal zijn. En ben ik nu weldra bij mijn moeder. Met veel liefde en uit de grond van mijn hart ben ik steeds je man geweest. Ik heb veel van je gehouden lieveling. Ook heb ik veel van ons kind gehouden, en heb haar innig lief gehad.

Ook mijn vader en mijn broers en zusters, vraag ook hen allen vergiffenis van onze zonden. Geef mijn vader een zoen van mij, en vraag ook vergeving van onze zonden en het verdriet wat ik hem heb aangedaan. Zoen je vader en Moeder ook van mij hoor lieveling. En je moet maar zien wat je doet hoor schat. Ik kan je geen raad meer geven.

Want ik neem afscheid van deze wereld, het is hard voor je om deze brief te ontvangen maar de mens wikt maar God beschikt en zo zal hij ons allen in liefde aannemen. Bid zonder ophouden.

Ik was nog jong en hoopte nog veel geluk met je te hebben maar het heeft God anders behaagd. Wij hebben niet mogen hebben wat wij verwachtten van het leven. Maar zo zullen er wel meer zijn lieveling, ons huwelijk is van een korte duur geweest. Nu ik weet niets meer dan wees gegroet van je liefhebbende

man en vader van ons kind. En hoop dat zij op mag groeien tot een lief gehoorzaam meisje. En dat zij later veel geluk in haar liefde mag hebben en steeds tot vreugde voor jou mag zijn.

Wat je met mijn kleren wilt doen moet je maar zien hoor. Ik hoop dat Willem het goed mag maken en dat je nog veel geluk in het leven mag hebben. Wees gegroet lieve vrouw ik bemin je tot in de eeuwigheid en zoen je tot in het oneindige. En ook ons kind hoor tot weerziens hier boven. Dag lieve vrouw en moeder van ons kind, dag hoor mijn afscheid van jou op deze aarde naar het hiernamaals hoor lieverd daaaaag.

Omwille van de leesbaarheid is deze brief enigszins geredigeerd.